

Türk Kültürü

Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi

2020/2

Y
N
Y
F
F
N
Y
N
Y
N
Y
N

Türk Kültürü

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 1300-3372

Kuruluş Tarihi: Kasım 1962

Tal. 58. Yeni Seri Cilt XIII, Sayı 2

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Adına Sahibi
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Bahadır YEDİYILDIZ

Yayın Kurulu / Editorial Board
Editör / Editor
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

İngilizce Editörü / Editor of the English Text
Dr. Emre SARAL

Yayın Kurulu Üyeleri / Members of Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet AÇA [Marmara Üniversitesi] • Prof. Dr. Ferruh AĞCA [Eskişehir Osmangazi Üniversitesi] • Prof. Dr. T. BAYTULGA [MUIS, MOGOLİSTAN] • Prof. Dr. Bülent BAYRAM [Ahmet Yesevi Üniversitesi KAZAKİSTAN] • Dr. Ankhbayar Ogr.Üyesi Ersa BİLGE [İstanbul Üniversitesi] • Prof. Dr. Yakup ÇELİK [Yıldız Teknik Üniversitesi] • Prof. Dr. Nikolay Ivanovich DANU [MUIS, MOGOLİSTAN] • Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ [Trakya Üniversitesi] • Prof. Dr. Nikolay Ivanovich EGOROV [ÇUVAŞİSTAN-RUSYA] • Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN [Gazi Üniversitesi] • Prof. Dr. Bülent GÜL [Eskişehir Osmangazi Üniversitesi] • Prof. Dr. Yunus KOÇ [Hacettepe Üniversitesi] • Prof. Dr. İsa ÖZKAN [Gazi Üniversitesi] • Prof. Dr. Fatih SAKALLI [Gazi Üniversitesi] • Dr. Ogr.Üyesi İsa SARI [Hitit Üniversitesi] • Prof. Dr. Bahadır YEDİYILDIZ [Hacettepe Üniversitesi] • Prof. Dr. Dursun YILDIRIM [Hacettepe Üniversitesi]

Yayın Hakem Kurulu / Board Of Referees

Prof. Dr. Mehmet AÇA • Prof. Dr. Ferruh AĞCA • Prof. Dr. İsmail AKA • Prof. Dr. Metin AKAR • Dr. Ogr.Üyesi Serap AKI • Doç. Dr. Hakan AKCA • Prof. Dr. Yavuz AKPINAR • Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH • Prof. Dr. Erhan AYDIN • Prof. Dr. Tuncer BAYKARA • Doç. Dr. Bülent BAYRAM • Prof. Dr. Süleyman H. BOLAY • Dr. Ogr.Üyesi Mikail CENGİZ • Prof. Dr. Yakup ÇELİK • Prof. Dr. İsmet ÇETİN • Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ • Doç. Dr. Kemalettin DENİZ • Prof. Dr. Nadir DEVLET • Prof. Dr. İbrahim DİLEK • Prof. Dr. Abdülkadir DONUK • Dr. Ogr.Üyesi Asiye DUMAN • Hasan DUMAN • Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ • Prof. Dr. İnci ENGİNÜN • Prof. Dr. Kemal ERASLAN • Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN • Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN • Dr. Ogr.Üyesi Genç Osman GEÇER • Prof. Dr. Reşat GENÇ • Prof. Dr. Öndüz GÖÇGÜN • Doç. Dr. Faruk GÖKÇE • Prof. Dr. Bülent GÜL • Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY • Prof. Dr. Umay GÜNAY • Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL • Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU • Doç. Dr. Erkan HIRİK • Dr. Ogr.Üyesi Seçil HIRİK • Prof. Dr. Osman HORATA • Dr. Ogr.Üyesi Ali İLGIN • Prof. Dr. Mustafa İSEN • Dr. Ogr.Üyesi Mustafa KARATAŞ • Prof. Dr. Zeki KAYMAZ • Prof. Dr. Zeynep KERMAN • Doç. Dr. Gülsüm KILLI-YILMAZ • Prof. Dr. Yunus KOÇ • Prof. Dr. Bayram KODAMAN • Prof. Dr. Kazım Yaşar KOPRAMAN • Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ • Prof. Dr. Cemal KURNAZ • Prof. Dr. Erdoğan MERÇİL • Prof. Dr. Özcan MERT • Prof. Dr. Emine Gülsüm NASKALLI • Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK • Dr. Ogr.Üyesi Serdar ODACI • Prof. Dr. Orhan OKAY • Dr. Ogr.Üyesi Ersa BİLGE • Prof. Dr. Mehmet ÖZ • Dr. Ogr.Üyesi Öznur ÖZDARICI • Prof. Dr. Fatma ÖZKAN • Prof. Dr. İsa ÖZKAN • Prof. Dr. Saim SAKAĞLU • Prof. Dr. Fatih SAKALLI • Doç. Dr. İsa SARI • Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA • Prof. Dr. Necir TEMUR • Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN • Prof. Dr. Bahadır YEDİYILDIZ • Prof. Dr. Dursun YILDIRIM • Prof. Dr. Emine YILMAZ • Doç. Dr. Hasan YÜREK •

Kapak ve Sayfa Tasarımı

SEMİTİYHAN [B. GÖL]

Genel Ağ Sorumlusu

İsa SARI

Türk Kültürü, uluslar arası hakemli süreli yayındır.

Türk Kültürü'nde yayımlanan makalelerin tamamı veya bir kısmı yayıncunun yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılamaz. Yazıların fikri sorumluluğu ve imli tercihi yazarlarına aittir.

Betijim Adresi / Information Adress

Türk Kültürü

Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Bahçeşehir 7. Cad. 17. Sok. No. 38, 06490 Ankara / TÜRKİYE

Tel: (00 90 312) 2133100 Belgegeçer: (00 90 312) 2134135

Genel ağ: <http://www.turkkulturu.org.tr>

e-posta: tkaedemegi@gmail.com

Türk Kültürü 2020/2 Etkileşim Basım Yay. Tan. Ltd. Şti. Basım evi'nde (Devrez Sok. No. 1 Altındağ / ANKARA) Tel: 3843136, Sorumlu Müdür: Yusuf AVAN) basılmıştır.

Ankara <Güz> 2020

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Türk Kültürü'nden Merhaba / iii

YAZILAR / ARTICLES

Mustafa TURAN

Milli Mücadele'nin Hukuki Gereksinimleri ve Temsil Çabaları

Legal Grounds of National Struggle and Representation Efforts

1-20

Mehmet ÖZ

Türklerde Egemenlik Anlayışının Tarihi Serencamına Kısa Bir Bakış

A Brief Overview of the History of the Concept of Sovereignty in the Turks

21-30

M. Derviş KILINÇKAYA

Devlet'li Millet Olma İradesinin Temsilcisi: Türkiye Büyük Millet Meclisi

The Grand National Assembly of Turkey (TBMM):

Representation of The Request Of A Nation State

31-38

Bayram SAKALLI

Milli Mücadele'de Son Osmanlı Padişahı Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa
Münasabetlerine Bir Bakış

*An Overview of the Relationship of the Last Ottoman Padişah Vahdeddin and Mustafa Kemal
Paşa in the National Struggle*

39-64

Nurtaç ERGÜN ATBAŞI

Anar'ın Dil ve Edebiyat Görüşleri

Anar's Views on Language and Literature

65-81

Koray ÜSTÜN - Nurtaç ERGÜN ATBAŞI

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Sanata Dair*'inde Şiir Sanatı

Poetics in Halit Ziya Uşaklıgil's Sanata Dair

83-101

Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Yaşayan İnsan Hazinesi Listesi'ne Eklenmesi Gereken Bir İsim:

Delbekçi Türkan Abacı

A Nominee to the Living Human Treasures:

Delbekçi Türkan Abacı

103-114

MİLLİ MÜCADELE'NİN HUKUKİ GEREKÇELERİ VE TEMSİL ÇABALARI

Mustafa TURAN*

Öz: *Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin ve Türk milletinin mukadderatının nasıl olacağı ve çok temel haklarının teslim edilip edilmeyeceği hususundaki endişeli bir bekleyişten sonra galip devletlerin Türklere hayat hakkı tanımayacakları anlaşılıyordu. Kendini mütareke hükümlerine uymakla yükümlü kabul eden Osmanlı yönetiminin fiilen yeniden bir savaşa kalkışması beklenemezdi. Milli Mücadele Hareketi ise kısa bir sürede örgütlenmesini tamamlayarak Türk milletinin varlığına ve istiklaline kast edilmesi sebebiyle meşru müdafaa hakkının Kuvâ-yı Milliye'yi doğurduğunu beyan ile milletin temsil hakkının yegâne sahibi olduğunu savunmaya başladı. T.B.M.M.'nin kurulması ile devletin ve Türk milletinin mukadderatı konusundaki mercin artık İstanbul'daki yönetimin olmadığını ilan eden Milli Mücadele Hareketi, devletlerarası hukukun esasları temelinde fiilen askeri ve siyasi mücadelesini sürdürdü. Bu tarihten sonra devlet ve milletin geleceği konusunda da yegâne temsil hakkının Ankara tarafından kullanılacağı sürekli beyan edildi. Ankara yönetimi, milletin de destek ve teveccühü ile yürütülen mücadele sonunda milletin mukadderatı konusunda yegâne temsil hakkını elde etmiş olarak Lozan'da masaya oturacaktır. Bu çalışmada Milli Mücadele'nin meşru/hukuki açıdan dayandığı temel gerekçeleri ve siyasi temsili uhdesine almak için çabaları değerlendirilecektir.*

Anahtar Sözcükler: *Milli Mücadele, Sèvres Antlaşması, Milli Hâkimiyet, Mustafa Kemal Paşa, Lozan*

Legal Grounds of National Struggle and Representation Efforts

Abstract: *At the end of the First World War, it was understood that the victorious states would not Grant the Turks the right to life, after the anxious anticipation about the fate of the Ottoman State and the Turkish Nation and whether their fundamental rights would be given. It was not expected that the Ottoman administration, which accepted the obligation to comply with the provisions of the armistice, would actually attempt a war again. The National Struggle Movement completed its organization in a short time and with the statement that the right to self-defence revealed the National Forces (Kuvâ-yı Milliye) due to the attack on the existence and independence of the Turkish nation, it started to defend that the National Forces are the only owner of the nation's right to represent. With the establishment of the Grand National Assembly of Turkey (T.B.M.M.), the National Struggle Movement declared that the authority in the future of the state and the Turkish nation was no longer the administration in Istanbul. The National Struggle Movement continued its defac to military and political struggle on the basis of the principles of inter state law. After this date, it was constantly declared that Ankara will use the only right of representation in the future of the state and nation. Ankara Administration went to Lausanne, obtaining the only right of representation*

---

*Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Ankara / TÜRKİYE. E-posta: mustafa.turan@hbv.edu.tr ODCİD ID: 0000-0001-5676-5043

regarding the fate of the nation, after the struggle with the support and favour of the nation. In this study, the main reasons for which the national struggle is based on a legal point of view and its efforts to obtain political representation will be evaluated.

Keywords: *National Struggle, The Treaty of Sevres, National Sovereignty, Mustafa Kemal Pasha, Lousanne.*

Giriş

I. Dünya Harbi'nden yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi'nden 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması'na kadar Türk milletinin galip devletlere karşı giriştiği savaş, İstiklal Harbi/Milli Mücadele olarak adlandırılmıştır. Ateşkesten sonra galip devletler, teslim olan Osmanlı Devleti'ni, dolayısıyla üzerinde yaşayan Türkler ile diğer unsurların geleceğini tanzime giriştiler. Gerek galip devletler adına müzakereleri yürüten Amiral Calthorpe'un mütarekenin imzalanması sürecindeki sözleri ve tavırları gerekse mütarekeden hemen sonraki uygulamalar mütarekenin sıradan bir ateşkes anlaşması olmayacağını gösteriyordu. Türk Delegasyonu Başkanı Rauf (Orbay) Bey'in talep ettiği hususlarda herhangi bir değişiklik yapılmadığı ve bu talepler, ustaca yürütülen İngiliz siyaseti ile sonuçsuz bırakıldığı gibi mütarekenin bazı maddeleri o derece müphem kaleme alınmıştı ki, Türkiye açısından hiç de hayırlı olmayacak hükümleri ihtiva etmekteydi¹. Mütareke-name imzalandığı sırada Rauf Bey'in, Amiral Calthorpe'a "Mütareke-name'nin şartları ağırdır. Bununla beraber onları yerine getirmeğe sadâkatle çalışacağız. İngiliz devlet ve milletinin imzalarına sadık, vaatlerine vefakâr olduklarına itimadımız vardır. Bu inanç, üzerimize düşen ağır vazifeyi yapmakta bize cesaret verdi. Büyük İngiliz milleti ile müttefiklerinin taahhütlerine ve vaatlerine sadâkatle riayet edeceklerine olan itimadımızda hatamız yoktur zannındayız." sözleri ile General Tawnshend'e "Mütareke'de ağır şartlar var. Bunlara razı oluşumuzun başlıca sebebi, İngilizlerin durumu kavrayarak milli izzet-i nefsimizi incitmekten çekineceklerine dair Calthorpe'un centilmence ve askerce verdiği teminattır." demesi² endişe ile beraber çaresiz bir teslimiyeti gösteriyordu.

Amiral Calthorpe'un güven verici sözlerinin, vaatlerinin ve taahhütlerinin hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Nitekim bu sözlerin mütareke imzalandıktan çok kısa bir süre sonra İngilizlerin asıl niyetlerini gizlemeye matuf sözler olduğu anlaşılacaktır. İsmet Paşa'nın belirttiği gibi, "gerçekten Mütareke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak mahzurlar taşımadığı intibai uyandırıyor. İleride Mütareke'nin tatbikatı esnasında memleketin canını yakmış olan esaslı maddeler çok kapalı ve aynı zamanda her türlü tefsire müsait bir şekilde kaleme alınmıştı"³. Mütarekeyi mutedil bulan Ali Fuat Paşa da "Galip devletler ahde vefa gösterebilecekler miydi? Yoksa bir kin ve intikam politikası mı güdeceklerdi?"⁴ sözleriyle mütarekenin nasıl uygulanacağı konusundaki belirsizliği ve endişelerini dile getirmiş oluyordu. Mustafa Kemal Paşa ise "Osmanlı Hükümeti, bu mütareke ile kendini kayıtsız

¹Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çeviren: Cemal Köprülü), Ankara, 1991, s. 27; Mütareke konusunda geniş bilgi için bkz. Âli Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948, s. 21 vd; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni, Siyasî Hatıralarım**, C.I, İstanbul, 1993, s. 89 vd.

²Orbay, a.g.e., C.I, s. 148-148.

³Sabahattin Selek, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C.I., İstanbul, 1985, s. 164.

⁴Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s.27.

şartsız düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiştir. Yalnız, muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilâsı için onlara muaveneti (yardımı) de vaat etmiştir. Bu mütareke olduğu gibi tatbik edildiği takdirde, memleketin baştan, nihayete kadar işgal ve istilâyâ maruz kalacağı şüphesizdir."⁵sözleriyle mütarekeyi imzalayan Osmanlı Hükümeti'ni çok ağır bir dille tenkit ediyordu. Nitekim mütarekenin imzalanmasından hemen bir gün sonra Anadolu'da işgaller başladı. İşgallerde mütarekenin meşhur 7.maddesi gerekçe gösterildi. 7. Maddeye göre Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olacaklardı. İlerleyen zamanlarda gerçekleştirdikleri işgaller için buna gerek bile duyulmadı. Bir yerin sadece "mütareke ahkâmına göre" işgal edileceği bildirildi.

Mondros Mütarekesi'nden Sèvres Barış Antlaşması'na kadar geçen süre Osmanlı Devleti'nin nasıl tasfiye edileceğinin kararlaştırılacağı bir süre olacaktır. Yakınçağın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde yasayan farklı unsurların kendi (milli) devletlerini kurmaları sağlanırken milli hâkimiyet prensibinden hareket edilmiş ve –şeklen de olsa- bir bölgede yasayan bir topluluğun milliyeti, dili, dini, kültürü ve nüfus kesafeti esas alınmıştı. Her millet kendi kaderini tayin etmelidir anlamına gelen self-determination ilkesi, her millet için temel hukuki bir ilke olarak sunulmuştu. Osmanlı devlet erkânı da bu ilkeye dayanarak adil bir barışın yapılabileceği gerekçesi ile mütareke istemişti. Ancak mütareke ile birlikte yaşananlar, Avrupalı büyük devletlerin Cihan Harbi'nden sonra da Türkler için aynı hukuku uygulamaktan imtina edeceklerini, hatta Türklerle hayat hakkı tanımayacaklarını ihsas ettiriyordu. Osmanlı Hükümeti'nin teslimiyeti ve Osmanlı münevverinin kararsızlığı içinde galip devletler diledikleri her yeri işgal ediyorlar, haksız işgallerine hukuken meşruiyet kazandırmaya çalışıyorlardı.

Anadolu'da başlayan işgaller ve işgaller sırasında Türklerle reva görülen insanlık dışı davranışlar Türkler için netameli bir dönemin başladığını gösteriyordu.

Meşruiyet Sorunu

Mütareke ile Osmanlı orduları terhis edilmiş, silah ve cephanesine el konulmuş, direnebilecek hiçbir güç kalmamıştır. Böylece daha sonra Osmanlı Devleti imzalatılacak olan Antlaşma (Sèvres) ile de kendisine dayatılan hemen her şeyi kabul etmiş olacaktır. Zaten I. Dünya Savaşı sırasında galip devletler yaptıkları gizli anlaşmalarla Anadolu'yu paylaşmışlardı. Bu durumda Osmanlı Devleti'nde, devletin ve milletin mukadderatının nasıl olacağı ve çok temel haklarının teslim edilip edilmeyeceği hususundaki endişeler kamuoyunda iki görüşü karşı karşıya getiriyordu: 1-Mütareke imzalandığına göre mütareke hükümlerine ve devletlerarası hukukun kararlarına uyulması gerekmektedir. Zaten devlet olarak direnecek bir gücümüz yoktur. Bu durumda teşebbüs-i siyasiye ile mümkün olduğunca kayıplarımız telafi edilebilir; 2-İmzalanmış mütareke ve sonrasındaki olaylar galip devletlerin Osmanlı Devleti'ni paylaşacaklarını ve Türklerle hayat hakkı tanımayacaklarını göstermektedir. Bu durumda şartlar ne olursa olsun silahlı bir mücadeleye kalkışarak temel haklarımızın alınması gereklidir. Bunun sağlanabilmesi ise ancak milliyet iradenin hâkimiyeti ile mümkündür.

⁵Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, 1982, s. 94.

Konuya bu iki görüş muvacehesinde bakılınca meşru müdafaa hakkı ve bu hakkın nasıl ve kim/kimler tarafından kullanılacağı, başka bir ifade ile meşruyet sorunu ortaya çıkmaktadır. Meşruyeti elinde bulunduran iktidar ile milletin mukadderatını belirleme ve asli haklarını geri alma iddiasındaki Milli Mücadele Hareketi arasında bir çatışma da kaçınılmaz olacaktır.

Arapça'da, kanun, yasa, din, yol, Allah tarafından konulan adet, ayin, töre, yol, hüküm gibi anlamları bulunan şariat kelimesinden gelen meşruyet kelimesi yasal olmak, kanuna uygun olmak anlamları taşır. Özellikle siyasi hayatta bir ifade, eylem veya hadise sübjektif pek çok kavramla izah edildiği için meşruyet kavramını sadece kelime anlamından hareketle kullanmak yeterli olmayacaktır. Yasaya uygun olanın da muhakkak meşru olduğu söylenemez⁶. Aynı zamanda toplumun yasanın geçerliliğine olan inancı da meşruyet⁷ için gerekli görülmektedir. Bu itibarla meşruyet kelimesini “hakka, hukuka uygun olmak, hakkın teslimi” anlamlarıyla birlikte düşünmek konunun izahı açısından yeterli gözükmemektedir.

Burada bir hususun daha üzerinde durmamız gerekir. Her şeyden önce Milli Mücadele Hareketi mevcut rejime, iktidara, Padişah ve saraya karşı bir isyan/ihtilal hareketi değilse⁸ de mevcut yönetimin ülkenin ve milletin hakkını savunmadığı gerekçesiyle artık meşruyetini ve ülkenin/ milletin mukadderatı hakkında temsil hakkını kaybettiği yönünde sorgulandığını görürüz. Dolayısıyla iktidarı ve otoriteyi temsil eden İstanbul yönetiminin dini ve örfi hukuka dayalı meşruyet kaynağı yerine Milli Mücadele Hareketi, milleti ve milli hâkimiyeti meşruyetin kaynağı olarak benimseyecektir. Esasen günün şartları ve bu ana kadar yaşananların bir sonucu olarak son derece doğru ve kabul görececek bir tercihtir. Söz konusu meşruyetin dayandığı kaynağın bir anda değişmesi çok da kolay değildir. Bir yönetimin, teşkilatın, oluşumun meşruyetinin iki temel şartı vardır. Bunlardan biri devletlerarası hukukta/ilişkilerde tanınması, muhatap alınması; diğeri de halkın/milletin kabulü ve teveccühüdür. Devletlerarası ilişkilerde tanındığının en somut göstergesi ise siyasi antlaşma yapmış olması ve antlaşma yapmaya muktedir olmasıdır. Şayet siyasi iktidarın siyasi temsil gücü ve otoritesi yok ise o iktidar ile herhangi bir antlaşma yapılmaz veya yapılsa bile geçerliliği olmaz. Milletın kabulü ve teveccühü ise inanmışlığı ile ilgili olup doğrudan kamu vicdanının tatmin olmasına bağlıdır. Savaş sonrası ve işgallerin yaşandığı bir dönemde işgalci güçlerin iktidarı ve otoritesi baskın olmakla birlikte mevcut yönetimin iktidarı büsbütün ortadan kalkmış değildir. Şeklen de olsa meşru kabul edilebilecek bir yönetim/hükümet vardır. Bu husus Osmanlı Devleti ve hükümetinin meşruyeti açısından olumlu olmakla birlikte aynı zamanda meşruyetinin sorgulanmasına da neden olacaktır. İstanbul yönetiminin meşruyetine hâlel getiren temel husus payitahtın işgal altında bulunmasıdır. Gerek Payitahtın işgal edilmesi gerekse

---

⁶ Anayasa hukuku ve siyasi kültür açısından meşruyet kavramı konusunda bkz. Levent Gönenç, “Meşruyet Kavramı ve Anayasaların Meşruyet Problemi”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.50, S.1 (Şubat 2001), s. 131 vd.

⁷ Osman Demirbaş, “Milli Mücadelede Meşruyet Tipleri” **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.26, Mart 2002, s.40.

⁸ Milli Mücadele'nin başlarında, özellikle T.B.M.M.'nin açılmasına kadar mücadelenin Padişah ve Halife'ye karşı bir hareket olmadığı, bilakis Padişah'a sadık kaldığı ifade ediliyordu. Bu konudaki örneklemeler için bkz. Demirbaş, **a.g.m.**, s.43 vd.

Anadolu’daki diğer İşgaller ve gelecekle ilgili umutsuzluklar ise Milli Mücadele Hareketi’ne yönelik için önemli bir gerekçe oluşturuyordu.

Milli Mücadele’nin Tarihi Gerekçesi: Türk Kültürü ve Kimliği

Mevcut şartlar yeniden bir savaşı imkânsız hale getirmişse de Osmanlı Devleti’nin son 40-50 yılında devletin adım adım yıkılmasına şahitlik etmiş, çaresiz ve netameli bu zamanda devletin kurtarılması için fiilen çabalamış, istiklalini kaybedilmesi halinde reva görülecek zilleti mukadderat olarak kabul etmeyeceklerini hayatları pahasına savunmuş kişilerden oluşan bir kadro ortaya çıktı ve Milli Mücadele’yi başlattı. Bu kadroda yer alan insanların bizatihi yaşadıkları hadiseler ve yıkılmakta olan devletin içinde bulunduğu vaziyet ve sıkıntılara dair gözlemleri istiklalini değerini daha iyi anlamalarını sağlamıştı. Son 50 yılda devlette yaşayan bütün unsurların artık bir arada yaşama arzusunun kırıldığı ve kimliklerin milliyetçilik temelinde iyice belirginleştiği görülüyordu. Milli ülküleri oluşmuş/oluşturulmuş gayr-ı Türk unsurların devlete herhangi bir sadakatleri kalmadığı gibi çoğu kendi milli devletlerini kurmuştu. Henüz devlet olamamış unsurlar ise devlet olmak için fırsat kolluyorlardı. Devlete düşman haline gelen gayr-ı Türk unsurların büyük devletlerin teşvik ve destekleriyle başarılı olmaları halinde kendilerini devletin ve ülkenin sahib-i aslisi olarak gören Türklere hayat hakkı tanımayacakları anlaşılıyordu. Gerek isyanlar gerekse çeteler marifetiyle Türklere karşı girişilen katliamlar hem hafızalardadır hem de el’an devam etmektedir. Çocukluk ve gençlik yılları gayr-ı Müslim ve gayr-ı Türk unsurlarla geçmiş olan Türklere yaşadıkları ve müşahede ettikleri bu değişim istiklalini ciddi anlamda tehlikede olduğunu gösteriyordu. Bu unsurların verdikleri acılar ve zararlar Türklere istiklalini değerini bir kat daha artırıyor ve umutları kırılmış, çaresiz kalmış olsalar da onları milli bir mücadele vermeye zorluyor, adeta kamçıyordu. Kararlı ve inançlı bir yapıya sahip olan bu kadronun yaşananlardan çok iyi dersler çıkardıkları, heyecanı kaybetmeden daha reel ve hukuki gerekçelere dayalı bir yol takip edecekleri görülecektir.

Son ana kadar devlete sadakatten ayrılmayan ancak yıpranmış ve yorgun düşmüş olan bir milletin yeniden savaşıma karar vermesinin çok temel ve asla vazgeçilmez gördüğü bir sebebi olmalı idi. Milli Mücadele’nin gerekçeleri ele alınırken genellikle Osmanlı Devleti’nin gerileme ve yıkılış serencamına işaret edilir ve sebep-sonuç ilişkisi ile kronolojik bir yol izlenir. Bazen I. Dünya Harbi’nin sonucu olarak ortaya çıkan şartların Milli Mücadele’yi başlattığı ile yetinirken bazen çok daha gerilere gider ve ayrıntılara gireriz. Osmanlı Devleti’nin yakınçağın başlarından itibaren siyasi, idari, askeri, iktisadi ve sosyal alanlarda geri kalmışlığı, devletlerarası ilişkileri, girdiği savaşlar, Osmanlı toplum yapısı ve bu yapının özellikle Fransız İhtilâli ile sarsılması, Osmanlı idari yapısında gerçekleştirilen değişiklikler gibi daha pek çok mesele üzerinden yapılan değerlendirmelerle Milli Mücadele’nin gerekçelerini ararız. Kimi zaman daha sistematik düşünce ile temellendirmek isteriz ve yine Osmanlı Devleti’nde ve muasır dünyada ileri sürülen, kabul gören fikriyat ile açıklamayı tercih ederiz. Anlaşılacağı gibi uzunca bir tarihi dönemin muhasebesini yapmak neredeyse zaruridir. Bu itibarla meşru müdafaa hakkının doğduğu düşüncesi ve inancı ile Kuvâ-yı millîye’nin ortaya çıkması, bu düşüncenin çok kısa bir sürede kuvveden fiile geçmesi için çok sağlam ve temel bir tarihi gerekçesinin ve hazırlığının olması gerekirdi. “Hürriyet ve istiklal benim

karakterimdir...” sözleriyle Mustafa Kemal Paşa, Türk milleti için “vazgeçilmezi” belirtmiş de gerek milli karakterin/seciyenin teşekkül gerekse millet olarak var olmak/yaşamak insiyakı tarihi süreçle mütenasip hususlardır. Bu hususların ifade edilmeye başlanması ise Osmanlı Devleti’nin zayıflaması ve Osmanlı toplumunun dağılması sebebiyledir.

Kültür denildiği zaman, tarihi süreçte, olayların tabii seyri içinde tekemmül etmiş, kabul görmüş, maddi-manevi değerler/eserler vücuda getirmiş müstakil bir düşünce sistematığına sahip bilinç, düşünce ve hayat tarzı anlaşılır. Kişinin, var oluş sebebi olarak gördüğü ve kimliğini oluşturan müstakil bir kültürün ve vücuda getirilen değerlerin temelinde bulmak istediği de müstakil bir düşüncedir. Tarihin değişik dönemlerinde mükemmel ve muhteşem değerler vücuda getirmiş bir kültürün, siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal birçok meseleye bağlı olarak son üç yüzyıldır ciddi bir çözülme yaşadığını söylemek mümkündür. Ancak Osmanlı Devleti’nin yıkılmasını müteakip yeni ve bağımsız bir Türk devletinin hayat bulmasını sağlayan yegâne gerçek ve gerekçenin de Türk kültürü ve düşüncesi olduğunu unutmamak lazımdır.

Yakınçağın başlarından I. Dünya Harbi’nin nihayetine kadar asgari bir asırdır kahir bir güçle hareket eden Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti’ni parçalama politikalarına karşı devletin yıkılmasını önlemek isteyen Osmanlı münevveri ve devlet erkânı Osmanlı toplumunu mevcut yapısıyla muhafaza etmeye çalıştı. Osmanlı toplumunu, eşit vatandaşlık hukukuyla devlete bağlı bir şuur kazandırmak suretiyle milli bir yapıya dönüştürmek çabalarına rağmen tahayyül edildiği gibi milli bir yapı oluşturulamadı. İktidarın gayr-ı Müslim unsurlarla paylaşılmak suretiyle devletin varlığını devam ettirmek düşüncesi, millet-i hâkime sayılan Türklerin bütün gücünün kırılmasına yol açtı; Türkleri iyice yalnızlığa sürükledi ve sahipsiz bıraktı. Yeni yönetim anlayışları ve teşebbüsleri ile bir bakıma Türklerin siyasi varlığına son verilmek istenirken büyük devletlerin gayr-ı Müslim unsurların haklarını bahane ederek devletin içişlerine müdahale etmelerinin de önüne geçilemedi. Kaybedilen topraklar, yaşanan göçler, acılar ve reva görülen bir hâl ve tasarlanan bir gelecek, Türkleri devletsiz kalmakla karşı karşıya getirdiği gibi kendi istiklalini (varlığı ve iradesini) kaybetmekle de tehdit etmeye başladı. Anlaşılan odur ki, 19. yüzyılın sonlarına geldiğimizde devlet erkânının, devleti mevcut hâliyle korumak ve devam ettirmek için benimsediği politikalar, Türk unsurun hâkim mevkiini koruyamadı. Girişilen hemen her teşebbüsten Türkler daima zarar gördü ve âdeta sahipsiz bırakıldılar. Böylece bütün kaynakları hesapsızca tüketilmiş, geriye yanık, yıkık, yaralı ve düşmana açık bir anavatan kaldı⁹.

Her şeye rağmen Türklerin yeniden mücadeleye girişmesi, muhteşem ve mutantan bir medeniyetin en önemli unsuru olan Türk kültürü ve kimliğinin her türlü olumsuz gelişmelere rağmen varlığını muhafaza etmesi sebebiyledir. Kısaca Osmanlı Devleti’nin yıkıldığı bir dönemde Türk Milleti’nde var olma insiyakı canlı kaldığı için Milli Mücadele ruhunun doğmasını sağlayan asıl gerekçenin Türk kültürü ve düşüncesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Milli Mücadele’nin başından itibaren Türk milletinin varlığı ve varlığını muhafaza etmek için savaşmak

⁹ Mustafa Turan, “Osmanlı Devleti’nde Milli Hâkimiyetin Sarsılması ve Milli Mücadele’de Yeniden Tesisi”, **Türk Yurdu**, S.388, Aralık 2019, s. 37.

zorunda kaldığı, meşru müdafada bulunduğu temel hukuki bir gerekçe olarak ifade edilecektir. Anlaşılacağı üzere bu gerekçe Türk kültürü ve kimliği üzerine temellendirilmiştir.

Milli Mücadele'nin Başlaması ve Hukuki Gerekçeler

Anadolu'da işgallerin genişlediği ve Türklerin mukadderatı üzerinde bir takım kararların alındığı bir zamanda Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin şikâyetleri gerekçe gösterilerek âsâyişin herhangi bir surette bozulmasını önlemek için Samsun bölgesinde huzur ve sükûnun yeniden sağlanması, silâhların toplanması ve şâyet varsa mevcut şûraların kapatılması yetkisiyle 9. Ordu Kıtâatı'na Umum Müfettiş olarak görevlendirildi. Mustafa Kemal Paşa'nın tayinine dair irâde, 30 Nisan 1919 tarihinde çıkarıldı ve 5 Mayıs 1919 tarihinde de Takvim-i Vekâyî'da yayımlandı. Görüleceği gibi saklı gizli yapılan bir görevlendirme olmadığı gibi tayin emri İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Bennett tarafından da onaylanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, meşru bir iktidarın/otoritenin bir memurudur ve onun tarafından görevlendirilmiştir. Dolayısıyla bu aşamada İstanbul yönetimine karşı bir durum söz konusu değildir.

19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bu günleri “...Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Harbin uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir halde.” sözleriyle tasvir ettikten sonra düşünülen kurtuluş çarelerini sıralamış ve kararını şöyle açıklamıştır: “Efendiler, bu durum karşısında tek bir karar vardı. O da milli hâkimiyete dayanan kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak... İste İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da, Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur...”¹⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın ifade ettiği milli hâkimiyete dayanan bir Türk devletinin kurulması ancak Türk milletinin var olmak ve yaşamak iradesini ortaya koyması ile mümkün olacaktır. Türk milletinin başına gelen musibetlerin sebebinin milli hâkimiyetten uzaklaşmak ve hatta kaybetmek olduğu gerçeğinden hareketle elde kalan son vatan parçası üzerinde yeni Türk devletinin kurulması amacıyla girişilen mücadelede sonunda Türk milletinin hâkimiyeti bizzat eline alması gerekmektedir. Başka bir ifade ile işgal altına giren ülkede vatanın sahib-i aslisinin, yani Türk milletinin, hayatta kalabilmek için işgallere karşı milli bir mücadeleye girişerek ülkeye tekrar sahip olması ve kendi hâkimiyetinde kendi bağımsız devletini kurması şarttı. Bunun için dış baskılar, kozmopolit anlayışlar ve politikalarla zedelenmiş olan milli şuur ve benliğin canlandırılması ancak milli hâkimiyet fikri/inancı ile sağlanabilirdi. Bu sebeple milli hâkimiyete sonsuz bir güç atfeden Mustafa Kemal Paşa, “...milleti hâkim kılmak; hülâsa vatanı kurtarmak” sözleriyle¹¹ Hâkimiyet-i Milliye'yi vatanı kurtarmakla eşdeğer görmüştür.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ulaşmasının üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden 2 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği raporunda Sivas ve civarında Hristiyan unsurları tedhiş edecek hiç bir hadise olmadığını, herkesin

¹⁰ Kemal Atatürk, **Nutuk, (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını., Ankara, 1989, s. 1, 9.

¹¹ Bekir Tünay, “Mustafa Kemal ve İttihat ve Terakki”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, S.1, (Kasım, 1984), s. 239.

sükûnetle işleriyle meşgul olduğunu ifade ediyor, şu sözlerle de açıktan tavrını ortaya koyuyordu: “İtilâf Devletleri milletimizin hukuk ve istiklâlineriyetkâr kaldıkça ve millet, vatanın tam olarak korunduğundan emin buldukça gayr-ı Müslim unsurların korkuya kapılmalarına hiç bir sebep yoktur. Fakat istiklâl ve milli mevcudiyeti imha ve geleceğini tehlikeye sokan işgal, suikast ve zulüm gibi İzmir havalisinde görülmekte olan benzer hadiselerin ortaya çıkması karşısında ne milletin heyecan ve üzüntüsünü ve ne de buna dayanan milli gösterilerini men ve durdurmak için nefsimde ve hiç kimsede kudret ve takat göremeyeceğim gibi meydana gelecek hadiseler karşısında da mesuliyet kabul edebilecek ne kumandan ve ne de mülkiye memuru ve ne de hükümet tasavvur ederim.”¹² Bu sözler Mustafa Kemal Paşa'nın, Milli Mücadele'yi başlatacağının ilk işaretiydi. Milletın tepkilerindeki haklılığa özellikle vurgu yapılması Milli Mücadele'nin nefsi müdafaa temelinde yürütüleceğini gösteriyordu. Anlaşılabacağı gibi Mustafa Kemal Paşa, işgalci devletlerin hukukun dışına çıktıkları, milletin ise hakları, istiklâl ve vatanın bütünlüğünün korunmasını istediğini belirtmek suretiyle Milli Mücadele'nin hemen başında mücadelenin temel gerekçesine meşruiyet kazandırmak istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, bir hafta sonra 8 Haziran 1919 tarihinde bölgedeki faaliyetleri sebebiyle Harbiye Nâzırı tarafından İstanbul'a geri çağırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa yapılan bu geri çağırma emrine uymamış, milli teşkilât ve harekâtın sevk ve teminine devam etmiştir¹³. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra bir ay gibi bir zaman içerisindeki icraatları Milli Mücadele'nin fiilen ve hukuken şekillenmesi için yeterli olacaktır. Artık galiplerin iddiaları ve isteklerine karşılık Türk milletinin haklı iddiası ve davası ifade edilmeliydi. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa, 21/22 Haziran 1919 gecesi de meşhur Amasya Tamimi'ni yayınladı.

Milli Mücadele'nin başlarında ilan edilen Amasya Tamimi bir bağımsızlık bildirgesi olarak kabul edilir. Tamimde vatanın bütünlüğünün ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğu; Milletın istiklâlinin, yine milletin azim ve kararı ile kurtarılacağı ifadelerinin mücadelenin meşruiyetini sağlamaya yönelik bir mesaj olarak anlamak mümkündür. Bunu da haklı bir gerekçeye dayandırarak "*İstanbul Hükümeti'nin, İtilaf Devletlerinin tesir ve denetimi altında mahsur (kuşatılmış) bulunduğundan üzerine aldığı mesuliyetin gereklerini yerine getiremediği*" ifade edilmiştir. Bu ifade ile İstanbul Hükümeti suçlanmamış, işgal altındaki hükümetin çaresiz asli görevlerini yerine getiremediği vurgulanmıştır. Bu ifadede anlaşılması lazım gelen asıl husus ise milletin varlığının tecelli ettiği ve mukadderatı hakkında yegâne karar mercii olan meclisin işgal altında olduğu gerçeğidir. Bu durumda milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle dünyaya duyurmak için her türlü tesir ve denetimden uzak milli bir heyetin varlığı zaruridir. Burada "Milli Heyet" tabiriyle kastedilen Meclis-i Mebusan'ın deruhte etmesi gereken işleri yerine getirecek bir heyettir. Bu heyetin teşekkülü için de Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta acele olarak bir kongrenin toplanması kararlaştırıldı.

Amasya Tamimi'nin ilanından hemen sonra Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da bulunan bazı kimselere gönderdiği mektubunda, "...sine-i milletten fiilen doğan

¹² Nutuk, s. 18.

¹³ Nutuk, s. 20.

kudrete dayanıldığı takdirde başarılı olunacağını" ifade etmiştir. Mektubun sonunda ise "*Artık İstanbul, Anadolu'ya hâkim değil tabi olmak mecburiyetindedir.*" demek¹⁴ suretiyle işgal altındaki İstanbul Hükümeti marifetiyle istiklâlin kurtarılamayacağı anlaşıldığından iktidarın meşruiyetini gündeme getirmiş oluyordu. Burada "sine-i milletten fiilen doğan kudretten" kastedilen doğrudan Kuvâ-yı Milliye'dir. Buna göre millet iradesinin kullanıldığı iktidar bizatihi milletin uhdesinde olmalıdır. Başka bir ifade ile iktidarın meşru kaynağı bizatihi millettir ve milletin iradesini gösteren kuvvetler (Kuvâ-yı Milliye) iktidarın yegâne sahibidir. Mevcut şartlarda İstanbul Hükümeti'nin milletin iradesini ortaya koyması mümkün olamayacağı için meşruiyeti kalmamıştır.

Mütarekenin üzerinden altı aya yakın bir zaman geçmiştir ve bu sürede müşahede edilen uygulamalardan, milletin haklarının galip devletlerin insafına kaldığı ve bu tavrın istiklalî ciddi anlamda tehlikeye soktuğu kanaati hâsıl olmuştur. Amasya Tamimi'nde bu durumun tespiti ile milletin, haklarını elde etmek için bizzat mücadele azim ve kararında olduğu ilan edilmiştir. Aynı zamanda bu tamim ile Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde oluşan ve örgütlenen milli iradenin, devletin ve milletin mukadderatında söz sahibi olmak kararında olacağı anlaşıyordu.

İngilizlerin baskısı sonucu Mustafa Kemal Paşa görevinden azledilmiş ve en kısa zamanda İstanbul'a dönmesi emredilmiştir. O da Harbiye Nezareti'ne ve Sultan'a 8-9 Temmuz 1919 tarihinde sadece müfettişlik görevinden değil, aynı zamanda ordudan da istifa ettiğini bildirmiştir¹⁵. Bu arada Amasya Tamimi'nde Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmış iken Vilâyet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yaptığı daveti kabul eden Mustafa Kemal Paşa¹⁶, Erzurum'da toplanacak olan kongreye katılmak üzere hareket etmiştir. Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919 tarihinde açılmış ve Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına getirilmiştir. Kongrenin açılışında yaptığı konuşmasında, istiklâl uğrunda namus ve cesaretiyle dövüşen Türk milletinin Mondros Mütarekesi ile silahını bıraktığını, fakat milli izzet-i nefsin tecavüzlere uğradığını, Rum ve Ermeni unsurların gördükleri teşvik sebebiyle milli namusu yaralayacak taşkınlıklarda ve tecavüzlerde bulduklarını belirterek, reva görülen bu haksızlıklardan müteessir olan milli vicdanın uyanarak Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye, Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye, Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi adlarla aynı mukaddesatın temini için ortaya çıkan milli akımın bütün vatana yayıldığını ve bu kahraman ruhun mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtaracağını ve son sözü söyleyeceğini ifade etmiştir¹⁷.

4 Eylül 1919 tarihinde toplanacak olan Sivas Kongresi'nde de kabul edilen Erzurum Kongresi kararları, Milli Mücadele Hareketi'nin meşruiyet kazanması yolunda son derece önemli hususları muhtevi olup burada aynen zikretmekte fayda vardır. Bu kararlar şunlardır:

¹⁴ **Nutuk**, s. 24.

¹⁵ **Nutuk**, s. 32.

¹⁶ **Nutuk**, s. 42.

¹⁷ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1919-1938)**, C. I, (Toplayan: Nimet Arslan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, Ankara, 1981, s. 3-4.

1-Milli hudutlar içinde vatan bir bütündür. Ayrılık kabul etmez.

2-Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde millet birlikte müdafaa ve mukavemet edecektir.

3-Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine Merkezî Hükümet muktedir olmadığı takdirde maksadın temini için geçici bir hükümet teşekkül edecektir. Bu hükümet heyeti, Milli Kongre'ce seçilecektir. Kongre toplanmış değilse, bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.

4-Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve İrade-i Milliye'yi hâkim kılmak esastır.

5-Hıristiyan unsurlara siyasî hâkimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozucu imtiyazlar verilemez.

6-Manda ve himaye kabul olunamaz.

7-Milli Meclis'in derhal toplanmasına ve icraatının meclisin denetimine konulması için çalışılacaktır¹⁸.

Erzurum Kongresi'nde alınan bu kararların yürütülmesi için seçilen Temsil Heyeti'nin başına Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir.

Amasya Tamimi'nde "Merkezî hükümet deruhte ettiği sorumluluğun icaplarını ifa edememektedir." ve "her türlü denetimden uzak milli bir heyeti varlığı elzemdir." şeklinde belirtilen Anadolu'nun kaderine hâkim olma çabasında Erzurum Kongresi'nde bir adım daha ileri gidilerek "maksadın temini için geçici bir hükümetin" kurulabileceği ilân edilmiştir.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan "Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve İrade-i Milliye'yi hâkim kılmak esastır." kararı, hem Milli Mücadele'nin esası olarak Kuvâ-yı Milliye'yi işaret etmesi; hem de Kuvâ-yı Milliye'ye daha geniş bir anlam yüklemiş olması itibarıyla önemlidir. Kararın orijinalinde "Osmanlı vatanının tamamiyeti ve istiklâl-i millimizin temini ve makam-ı saltanat ve hilâfetin masuniyeti için Kuvâ-yı Milliyeyi âmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır." denilmektedir¹⁹. Açıkça anlaşılacağı gibi Kuvâ-yı Milliye'nin amacı vatanın bütünlüğü, milli istiklâlin temini ve Saltanat-Hilafet makamının korunması olarak belirtilmiştir. Burada Kuvâ-yı Milliye, maddi-manevi bütün kuvvetleri/değerleri ile milli varlık (millet) anlamında kullanılmıştır ki, yürütülecek olan mücadele, vatani parçalanmış, bağımsız yaşaması tehlikeye düşmüş olan milletin, sahip olduğu bütün kuvvetleriyle varlığını ve hayatiyetini devam ettirmesi sebebine dayanacaktır. Bu ifade aynı zamanda mücadelenin meşruiyetinin bir ifadesiydi. Osmanlı Devleti her ne kadar cihan harbinde yenilmiş ve mütareke imzalamışsa da kazanan devletler/milletler kadar Osmanlı'nın da yaşama hakkı vardır. Gerek mütarekedeki hükümler gerekse Paris Konferansı'nda alınan kararlar Türklerin yaşama hakkına kastedilmiş olduğunu göstermektedir. Bu itibarla devletlerarası hukukun Osmanlı Devleti hakkında almış olduğu kararları, Türk milletinin varlığına ve yaşamasına imkân tanımayan gayr-ı meşru kararlar olduğu kabul edilmelidir. Bu durumda Türk milletinin, varlığını kabul ve devam ettirecek bir mücadeleye hakkı vardır. Bu itibarla mücadelenin ilk ve asıl sebebi milletin varlığıdır.

¹⁸ Nutuk, s. 44.

¹⁹ Millî Egemenlik Belgeleri, T.B.M.M. Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı yayını, Ağustos, 2015, s.16, 20.

Beynamede kullanılan Kuvâ-yı Milliye kavramını, devamında kullanılan irade-i milliye kavramı ile birlikte düşünersek; verilen anlam daha sarîh hale gelir. Esasen Kuvâ-yı Milliye'nin de hâkim kılınması amacı olduğu halde aynı cümlede bu iki kavram ayrılmıştır. Anlaşılan odur ki, İrade-i Milliye'nin hâkim kılınması için öncelikle Kuvâ-yı Milliye'nin sebep ittihaz edilmesi (âmil kılınması) ve harekete geçirilmesi şarttır. Bu esas üzerinden hareket edilir ise mücadelenin hem meşruiyeti/haklılığı belirtilmiş olur hem de tabii olarak haklı bir davaya inanan millet bu mücadelede fiilen yer alabilir²⁰.

Batılı devletler, Erzurum ve Sivas Kongrelerini devlete karşı bir başkaldırı olarak nitelerken İstanbul Hükümeti de millete dayanmayan ve hiçbir netice alamayacak şuursuz bir güruhun teşebbüsü olarak değerlendirecektir. Sadrazam Damat Ferit Paşa bir Fransız gazetecinin “Mustafa Kemal Paşa tarafından icra edilen hareketin mahiyeti nedir ?” sorusuna karşılık “*Bu hareket hiçbir askeri şekle haiz olmayıp milletin esaslı kısmına dayanamaz. Bu hareketi icra etmeye çalışanlar, harp zamanında zabıt olup bugün herhangi bir sanata icra etmek için Anadolu'nun ötesine berisine yayılan bir takım gençlerdir. Bu hareket sönmüş bir saman ateşi gibidir...*” diyecektir²¹. Erzurum Kongresi'nin hemen bitiminde 30 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nazırı Nazım Paşa imzasıyla 15. Kolordu Kumandanlığı'na Mustafa Kemal Paşa'nın hükümet kararlarına muhalif davranışlarından dolayı yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini isteyen bir emir gelmiştir²². Bu emir de göstermektedir ki, Anadolu'da yürütülen Milli Hareket'ten İstanbul yönetimi rahatsızlık duymaktadır. Kemal Paşa'nın İstanbul'a gönderilmesinin istenmesini sadece işgalci devletlerin baskısı sonucu bir hareket olarak düşünmek yeterli değildir. Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Milli Mücadele Hareketi'nin alınan bu kararlarla İstanbul yönetiminin iktidarını ve otoritesini sarsacağı anlaşılmış olmalıdır. Söz konusu kararların, son derece gerçekçi tespitler yapıldıktan sonra Türk milletinin bekası konusunda uyarıcı ve umut vaat eden bir üslupla kaleme alındığı görülmektedir. Tabiatıyla İstanbul Hükümeti, ahalinin Milli Hareket'e teveccüh edebileceğini de düşünmüş olmalıdır. Kaldı ki, galip devletlerin mütehakkim tavırları ve mütareke hükümlerine mugayir uygulamaları İstanbul'a sadakati anlamsız hale getiriyordu. Mütarekeyi imzalayan yönetimin bu tutumunu, devletin mevcudiyetini “*teşebbüs-i siyasiye*” ile sağlayacağı kanaatini taşıması ile izah mümkün ise de bu tercihin, mevcut meşru yönetimin mecburiyeti kadar acziyeti olarak telâkki edilmesi de kaçınılmazdır. Bu durumda Amasya Tamimi'nde Erzurum Kongresi Beynamesi'nde ifade edildiği gibi işgal ve kuşatma altındaki bir hükümetin milletin istiklali yönünde sağlıklı kararlar alması beklenmediğinden milletin Milli Mücadele Hareketi'ne yönelmesi de tabii ve kaçınılmaz gözüküyordu.

Bu arada meşruiyetine bir zarar gelmemesi için İstanbul yönetiminin ve yönetimdeki bazı kimselerin hadiselerin gelişimine bağlı olarak zaman zaman zımnen veya mecburen Kuvâ-yı Milliye'yi destekler bir tavır ortaya koydukları da belirtilmelidir. Bu tavır İstanbul'daki iktidara olan güvenin sarsıldığını ve yönetimin

²⁰ Mustafa Turan “Kuvâ-yı Milliye'nin Anlamı, Tarihi ve Fikri Temelleri”, **Türk Yurdu**, S.366, Şubat, 2018, s. 66.

²¹ Hüseyin Yıldırım, “Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XII, S. 36, Kasım, 1996, s 660-661.

²² **Nutuk**, s. 48.

çok da itibar göremediğini gösterdiği gibi kendi meşruiyetine bir zarar gelmemesi çabası olarak da değerlendirilebilir. Bazı hükümetlerin veya hükümetlerde görevli bazı kimselerin Milli Mücadele Hareketi'ni samimiyetle desteklediklerinin de teslim edilmesi gerekmektedir. Bu konudaki en çarpıcı gelişme şüphesiz Amasya Protokolü'dür. Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa başkanlığında bir heyet ile Heyet-i Temsiliye arasında 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Amasya'da görüşmeler yapılmış ve Amasya Protokolü imzalanmıştır. Amasya'da yapılan görüşmelerde Mustafa Kemal Paşa, mücadelenin başından itibaren milletin varlığı, hakları ve mukadderatı konusunda karar verecek merci olarak milli meclisi işaret etmişler ve İstanbul'da açılmasının sakıncalarına dikkat çekmişlerdi. Ancak milletin siyasi kudretini kullanması gereken merci olarak meclisin İstanbul dışında bir yerde açılması kabul görmemiş, Meclis-i Mebusan var iken başka bir meclis açmak yoluna gidilmemiştir.

Amasya Protokolü'nde alınan kararları uygulanamayacak ise de milli iradenin tecelligâhı olan Meclis-i Mebusan'ın açılması milli hareketin bir başarısı olarak nitelendirilecektir²³.

Amasya görüşmelerinden sonra Milli Mücadele'nin yürütülebileceği en uygun merkezin Ankara olacağına karar verilmiş ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması gerekli görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa da 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Bundan kısa bir süre sonra 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da Meclis-i Mebusan açılmıştır. Meclisin İstanbul'da açılmasına başından beri karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa, İtilâf Devletlerinin meclisi kapatmak için ne lazımsa yapacaklarını veya meclisin Padişah tarafından dağıtılacağını düşünüyor, bu durumda meclisi Anadolu'da toplayacaklarını söylüyordu²⁴.

Milli iradenin meşru/yasal olarak tecelli edeceği/etmesi gereken meclisin açılmasının başarılması, hâkimiyet-i milliyenin kabulü anlamına gelmekle birlikte iktidarın Kuvâ-yı Milliye'nin (milletin) bizatihi uhdesine geçtiği söylenemez. Bu yöndeki önemli bir teşebbüs olarak telâkki etmek daha doğru olacaktır. Hakeza Meclis-i Mebusan'da 28 Ocak 1920 tarihinde milli varlığın mukadderatını tanzim eden bir metin olarak Misak-ı Milli'nin kabulü de Milli Mücadele Hareketi'nin bir başarısı olacaktır. Milletın mukadderatı hakkında karar verilmeye çalışılırken aynı zamanda yıkılan Osmanlı Devleti'nin yerine kurulması tasavvur edilen milli devletin, haklı/meşru bir gerekçeye dayanması gerekiyordu. Bu itibarla Misak-ı Milli, devletlerarası hukukun kabul ettiği bir prensibe dayandırılmıştır. Wilson Prensipleri esas alınarak hazırlanan Misak-ı Milli, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tasfiye edildiğini gösteren bir belge olduğu gibi Onun yerine kurulacak olan devletin milli ve bağımsız bir devlet olacağını da beyan eden bir belgedir²⁵. Daha sonraki süreçte Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kabul edilen Misak-ı Milli, Osmanlı hükümetlerini bir hayli zorlarken Milli Mücadele Hareketi'ni siyaseten güçlendirecektir.

---

²³ Nutuk, s. 253.

²⁴ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. II, TTK yayını, Ankara, 1988, s. 523

²⁵ Mustafa Turan, "Misak-ı Milli'nin Anlamı ve Tarihi Değeri", **Yeni Türkiye**, Misak-ı Milli Özel Sayısı, S.9, s. 99 vd.

Her ne kadar Osmanlı Mebusan Meclisi açılmış ve Misak-ı Milli'nin kabulü gerçekleşmişse de Mustafa Kemal Paşa'nın beklediği gibi 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul İtilaf Devletlerince resmen işgal edildi ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtıldı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanması için harekete geçmiş ve Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde bir genelge yayınlamıştır. Genelgede, devlet merkezinin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgalinin ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasının, yasama, yürütme ve yargı işlerinden ibaret olan devlet erkini işlemez hale getirdiğinden bahisle devlet merkezinin korunmasını, milletin istiklâlini ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve tatbik etmek üzere millet tarafından olağanüstü yetkileri haiz bir meclisin Ankara'da toplanacağı belirtilmiş ve seçim şartları sıralanmıştır²⁶.

Yapılan seçimlerin ardından Ankara'da 23 Nisan 1920 günü Milli Meclis açıldı. Meclis Başkanlığı'na getirilen Mustafa Kemal Paşa, meclise verdiği önergede milli hâkimiyet temelinde kurulacak olan hükümetin dayanacağı esasları ortaya koymuştur:

*Mecliste yoğunlaşan milli iradenin doğrudan doğruya vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek esastır.

*T.B.M.M.'nin üstünde bir kuvvet yoktur.

*Padişah ve Halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman meclisin düzenleyeceği kanuni esaslar çerçevesinde durumunu alır.

T.B.M.M.'nin açılması ile Milli Mücadele Hareketi hem askeri harekâtın sevk ve idaresinde hem de siyasi kararların alınmasında yegâne temsil mercii iddiasını pekiştirecektir. Bir süre sonra da 1921 yılında da Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) kabul edilmiş ve hemen 1. maddesinde "*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın, mukadderatını bizzat ve fiilen idare etmesi esasına dayanır.*" ifadesi yer almıştır. Böylece temel ve hukuki gerekçe olarak milli hâkimiyet prensibi kabul ve ilan edilmiştir. Anlaşılacağı gibi milli iradenin vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek esası ile Milli Mücadele Hareketi, Büyük Millet Meclisi sayesinde milli istiklali sağlamak üzere millet adına hareket edebilecektir. Yasama, yürütme ve yargı erklerini de uhdesine almış olan T.B.M.M.'nin Padişah ve Halife hakkındaki kararı, temsil hakkını uhdesine almak istemesinin yanında milli iradenin hâkim olacağı hukuki/siyasi bir yönetime geçileceğinin de ilk işareti olarak değerlendirilmelidir.

Sèvres Antlaşması'nın İmzalanması ve Kabulü Meselesi

Padişah Vahdettin tarafından 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından sonra 28-29 Ocak 1919 tarihinde Meclis-i Ayan Başkanı Ahmet Rıza Bey'in teşebbüsüyle gerçekleşen toplantıda bir saltanat şurasının toplanması gündeme gelmişse de bunun Kanun-ı Esasi'ye uygun olmadığı ileri sürülmüş ve bir netice çıkmamıştı. Bu arada San Remo'da son şekli verilen antlaşma taslağı 10-11 Mayıs 1920'de Paris'te Osmanlı Heyeti'ne verilmiş ve İstanbul Hükümeti'nce imzalanması istenmişti. 15 Mayıs 1919'da da İzmir'in işgal edilmesi üzerine başta Ahmet Rıza Bey'in önerisine sıcak bakmayan Padişah Vahdettin tarafından özellikle barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti'nin takip edeceği politikanın belirlenmesi için

²⁶ Nutuk, s. 281.

Saltanat Şurası'nın toplanması istenmiş ve 26 Mayıs 1919'da Saltanat Şurası toplanmıştı²⁷. Böylece Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılması ihtimali de ortadan kalkmış oluyordu.

Osmanlı Hükümeti'ne ulaştırılan antlaşma taslağını incelemek ve cevabi bir metin hazırlanması için Şeyhülislâm Dürri-zade Abdullah Efendi başkanlığında oluşturulan komisyonun hazırladığı metin 25 Haziran 1920'de Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından Paris Konferansı'na verilmişti. İtilâf Devletleri de 16 Temmuz 1920 tarihinde bir ulti-matom vererek birkaç değişiklik dışında hiçbir değişiklik yapılmayacağını, Osmanlı Hükümeti'nin antlaşmayı on gün içinde kabul etmesini bildirdiler. Bunun üzerine meseleyi görüşmek üzere 22 Temmuz 1920 tarihinde Saltanat Şurası toplandı. Toplantıda Dâhiliye Nazırı Reşit Bey'in hükümet tarafından hazırlanan cevabi tasarının İtilâf Devletleri'nce kabul edilmediği ve bu devletlerin kayıtsız şartsız antlaşmanın onaylanmasını istediklerini muhtevî 17 Temmuz tarihli telgrafi okunmuş ve antlaşma tasarısı onaylanmadığı takdirde Trakya'nın çok küçük bir parçası ile Anadolu'nun ortasını içine alan Türk Devleti'nin de kurulmasına izin verilmeyeceği ve Osmanlı Devleti'nin kesin bir biçimde ortadan kaldırılacağı ifade edilmiştir. Neticede Topçu Ferikî Rızâ Paşa hariç toplantıya katılanların tamamı antlaşmanın kabul edilmesi yönünde görüş bildirdiler. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Sèvres Antlaşması'nın imzalanması kararı Meclis-i Mebusan kapalı olduğu için tamamen istişari nitelikteki Saltanat Şurası'nda alınmıştır.

Uluslararası bir antlaşma yapması itibariyle İstanbul yönetiminin meşruiyetini bir anlamda teyit eden, ihtiva ettiği ağır hükümler itibariyle de sorgulanmasına yol açan Sèvres Antlaşması'nın geçerli bir antlaşma olup olmadığı, yürürlüğe girip girmediği zaman zaman tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sèvres'in yürürlüğe girmediğinde ısrar edenler tamamen teorik ve hukuki bir gerekçeye, yani antlaşmanın onaylanmadığı gerekçesini ileri sürmektedirler. Hukuken bir antlaşmanın Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında görüşülüp kabul edildikten sonra Padişah tarafından imzalanması gereklidir. Her şeyden önce Meclis-i Mebusan kapalı olduğu bir dönemde devlet-i âlinin benzer umuru külliyen geçersiz mi sayılacaktır? 31 Mart 1909'dan sonra Meclis-i Vükela'da alınan kararların hukukiliği şöyle tanımlanmıştır: "Meclis-i Umûmî'nin kapalı olduğu dönemde geçici kanun çıkarılması, bütçe dışı olağan üstü harcama yapılması, imtiyazât, mukavelât veya devlet daireleri için düzenleme yapılması, antlaşma hükümleri veya yabancı devletlerle ortaya çıkan siyasî sorunlar gibi konular mazbatayla, bunların dışındaki mühim hususlar sadrazamın tezkiresiyle padişahın onayına sunulurdu."²⁸ Bu açıklamadan anlaşılacak Meclis-i Mebusan kapalı olduğu dönemde Osmanlı Devleti, devletlerarası hukuka dair işlerini Meclis-i Vükela marifetiyle çözmüştür. Kaldı ki, Sèvres'in Osmanlı Devleti'nce imzalanması galip devletler için yeterlidir ve icraatlarını bu yönde yürütmüşlerdir. Tabiatıyla Sèvres Antlaşması fiilen uygulamaya sokulmuştur. Yani de-facto bir durum söz konusudur. Meclis-i

²⁷ Saltanat Şurası'nın toplanması hususunda geniş bilgi için bkz. Kemal Yakut, "Mütareke Dönemi'nde Yapılan Saltanat Şûrâları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XXI/61 Mart 2005, s. 77 vd.

²⁸ Ali Akyıldız, "Meclis-i Vükela" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXVIII, TDV yayını, Ankara, 2003, s. 253

Mebusan'ın kapalı olması, burada kabul edilip Padişah tarafından onaylanması veya reddi; hakeza Şura-yı Saltanat'ta kabulü veya reddi galip devletlerin umurunda da değildir. Kaldı ki, Lozan'a kadar olan sürede Sèvres'i uygulamak isteyen galip devletlere karşı Misak-ı Milli'yi kabul ettirmek isteyen Milli Mücadele Hareketi arasında cereyan eden bir mücadele söz konusudur. Galip devletlerin tavır ve politikalarına bakılırsa esasen Mondros Mütarekesi için de aynı durum geçerlidir. Yani Mondros'u imzalattıktan sonra yaptıkları uygulamalara bakılırsa gösterilen gerekçe Mondros ahkâmıdır. Meselenin hukuki olup olmadığına bakılmamıştır.

Galip devletler, Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasında olduğu gibi Sèvres hükümlerinin uygulanması hususunda İstanbul Hükümeti'ne baskıda bulunmuşlardır. Sèvres Antlaşması'nın geçersiz olduğu iddiası haklı olarak Milli Mücadele hareketine aittir. Bu husustaki ilk tepki Sèvres'in imzalanması üzerinedir. T.B.M.M.'nde 19 Ağustos 1920 günü yapılan oturumda gündeme alınan telgrafında Kazım Karabekir Paşa, *“İstanbul'da Şura-yı Saltanat'ta Türkiye'nin hayat-ı mevcudiyetini söndüren bir zalim muahedenin imza edilmesine karar ve rey veren esamileri malum eşhasın muahedenameye vaz-ı imza edenlerin ihanet-i vataniye ile itham olunması ve haklarında hükm-i gyabi verilmesini bu vatansızların isimlerinin her yerde lanetle yad edilmesinin ilan ve tamim olunmasını arz ve teklif...”* etmiştir²⁹. Görüldüğü gibi bekleyelim meclis toplansın ve antlaşma kabul edilsin sonra Padişah tarafından onaylansın, bu zamana kadar nasılsa yürürlükte olmayacak bir antlaşma diye beklemeyi düşünmemişlerdir. Milli Mücadele'yi yapan kadro çok iyi biliyordu ki, galip devletler için isteklerini muhtevi bir antlaşma metninin Osmanlı Devleti'nce imzalanması yeterlidir. Mondros Mütarekesi'nin uygulanış tarzı da bunu göstermişti. Sèvres'in uygulanmaya konduğu süreç de göz önünde bulundurulursa Milli Mücadele hareketi de Sèvres'i, hukuken geçerli veya geçersiz olduğu için değil içeriğini, antlaşmada yer alan hükümleri kabul edilemez bulunduğu için reddetmiştir. Sadece reddetmekle kalmamış, antlaşmayı imzalayanlar ve Saltanat Şurası'nda olumlu oy kullananları da vatan haini ilan edilmiştir.

İmzalanması üzerinden bir yıl gibi bir süre geçtikten sonra Sèvres'i bir Türk barışına çevirmenin mümkün olmayacağını gören Müttefikler Paris Barış Konferansı'nda tarafsızlık kararı alacaklardır³⁰. Bu tarihten sonraki gelişmelere bakılınca Ankara yönetimi İtilaf Devletlerince zımnen de olsa tanınmış olacaktır.

Milli Hareket, Sèvres'i reddetmekle birlikte siyasi mücadelenin Sèvres üzerinden ve Sèvres'e karşı yürütüldüğü de bir gerçektir. Mesela Sèvres Antlaşması'nda Türklerin de kabul edebilecekleri bir takım düzenlemelerin yapılması kastıyla toplanan Londra Konferansı'nda yapılacak değişiklikleri muhtevi yeni bir öneri üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Gerek İstanbul Hükümeti'ni temsilen Tevfik Paşa'nın gerekse Ankara Hükümeti'ni temsilen Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı'na katılmaları bile Sèvres'in meşru ve yürürlükte olan bir antlaşma olduğunu teyit etmektedir. Ankara'yı temsilen Bekir Sami Bey'in Konferans'a iştirak etmesi de Milli Mücadele'nin meşruiyeti ve temsili kudreti elde etmesi açısından önemli bir adım olacaktır.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 53. İctima, 19 Ağustos 1336.

³⁰ Cevdet Küçük, “Sevr Antlaşması”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, TDV yayını, İstanbul, 2009, s.1-4.

Temsil Çabaları

Sèvres Antlaşması'ndan sonra Kuvâ-yı Milliye'nin gerek Fransızlar karşısında elde ettiği başarılar ve Fransızlarla 23-28 Mayıs 1920'de 20 günlük bir mütareke yapılması, gerek I. İnönü Muharebesi'nde Yunan güçlerine karşı gösterdiği direniş gerekse Ermeni saldırılarına karşı yürütülen harekât sonunda 3 Aralık 1920'de Ermenilerle Ankara Hükümeti arasında Gümrü Antlaşması'nın yapılması; T.B.M.M.'nin Rusya ile siyasi diplomatik bir yakınlaşma içine girmesindedirgin olan galip devletler Sèvres Antlaşması'nın hafifletilmesi ve Mustafa Kemal'e bazı tavizler verilmesi gerektiği düşüncesiyle Londra Konferansı'nı hazırladılar. Bu tarihe kadar Mustafa Kemal'i hiçbir şekilde muhatap almak istemeyen devletler, İstanbul Hükümeti üzerinden Sadrazam Tefik Paşa aracılığı ile Ankara yönetimini de konferansa davet ettiler. T.B.M.M.'nde cereyan eden görüşmelerde İstanbul Hükümeti, "Bütün memlekette hiç bir hak ve salahiyet temsil etmeyen düşük bir kuvvet" olarak nitelendirilmiş³¹, sonra İstanbul'da kurulacak herhangi bir heyet yerine T.B.M.M.'nce seçilecek bir heyeti, Türk milletinin tek temsilcisi olarak Tefik Paşa'nın heyetinden ayrı olarak Londra'ya göndermeyi kararlaştırmıştır.

21 Şubat 1921'de açılan konferansa Rusya'nın da desteğini alan Türk heyeti Londra'ya, Ermenistan ve Çukurova'daki başarılarından dolayı gelmişti. Türk Heyeti'nin, İzmir'in Yunanlılar tarafından tahliyesi, İstanbul'dan işgalci güçlerin çekilmesi, Boğazların geri verilmesi, Avrupa Türkiyesi'ndeki hudutların I. Dünya Harbi'nden önceki durumuna getirilmesi yönündeki istekleri Sèvres'in tamamen reddedilmesi anlamına geliyordu. İtilâf Devletlerinin, bu teklifleri kabul etmeyecekleri, Boğazlar, İstanbul ve Kürtlerle meskûn yerlerle ilgili politikalarından vazgeçmeyecekleri zaten bekleniyordu. Gerçekten de 12 Mart 1921 tarihinde son toplantısını yapan konferans dağılmış ve hiç bir karar çıkmamıştır. Bununla birlikte Bekir Sami Bey, Londra'da İngiltere, Fransa ve İtalya ile ayrı ayrı ikili anlaşmalar yapmıştı. T.B.M.M.'de Misak-ı Milli'den taviz verildiği gerekçesiyle reddedilecekse³² de Ankara temsilcisi tarafından bu anlaşmaların yapılmış olması Ankara yönetiminin devletlerarası hukuk bakımından meşruiyetini sağlama yolunda önemli bir adım olarak telakki edilecektir. Ayrıca Misak-ı Milli'nin böyle bir konferansta dillendirilmesi Milli Mücadele'nin temel haklar ve hukuk esasında yürütüldüğünü göstermesi bakımından kayda değer bir gelişmedir.

Londra Konferansı'ndan sonra T.B.M.M.'nce Türk-Rus yakınlaşmasının bir sonucu olarak 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalandığı gibi askeri mücadele de kesintisiz devam etmiştir. II. İnönü, Eskişehir ve Kütahya muharebelerinden sonra gerek askeri gerekse siyasi bakımdan bir dönüm noktası kabul edilen savaş Sakarya Muharebesi olmuştur. 23 Ağustos 1921'de Yunan harekâtı ile başlayan ve 13 Eylül 1921'e kadar süren bu savaş sonuçları itibariyle Ankara yönetiminin muhatap alınması bakımından son derece önemli idi. Nitekim henüz savaş devam ederken Fransa, Franklin Bouillon'u Milli Mücadele Hareketi ile bir anlaşma yapmak üzere Ankara'ya göndermişti. Sakarya Zaferi, işgalci devletlerin

³¹ LordKinross, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çeviren. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 401-402.

³² Londra Konferansı, öncesi ve sonrasındaki gelişmeler için bkz. Mustafa Turan, **Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele**, Ankara, (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923), Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

Yunan kuvvetlerine güvenini bir hayli sarsmış ve Yunanlılar marifetiyle Anadolu üzerindeki hesaplarını gerçekleştiremeyeceklerini görmüşlerdir. İngiliz Dışişleri Bakanı bile artık İngiltere ile Türkiye arasında barış yapılması gerektiğini söylemeye başlamıştır.

22 Mart 1922 tarihinde Paris'te toplanan İngiltere, Fransa ve İtalya Dışişleri Bakanları bir barış projesi hazırlamak üzere İstanbul, Ankara ve Yunan Hükümetlerine bir ateşkes teklifinde bulunmayı kararlaştırdılar³³. T.B.M.M.'de yapılan görüşmelerden sonra mütareke teklifi prensip olarak kabul edilmişse de Anadolu'nun boşaltılması şart olarak ileri sürülmüştür. Henüz 22 Mart 1922 tarihli mütareke teklifine cevap vermeye vakit kalmadan İtilâf Devletlerinin Dışişleri Bakanları 26 Mart 1922 tarihinde barış şartlarını içeren ikinci bir nota gönderdiler. Her iki notaya 5 Nisan 1922 tarihinde verilen cevapta ilke olarak ateşkes anlaşmasının kabul edildiği, ancak temel şart olarak Anadolu'nun boşaltılması işine hemen başlanmasının zaruri olduğu ifade edilmiştir. İtilâf Devletleri, 15 Nisan 1922 tarihinde verdikleri cevapta Türk teklifini kabul etmediler³⁴. Esasen bu beklenen bir neticedir. Esaslı bir savaşa hazırlanan Türk tarafı, verilen cevapta siyaseten haksız bir duruma düşmemek için ustaca bir diplomasi dili kullanmıştır.

15 Nisan 1922 tarihinde İtilâf Devletleri'nce üçüncü bir nota daha verildi. Bu notada da mütareke ile beraber derhal tahliyeyi kabul edemeyecekleri ve tahliyenin barış şartlarının tamamının kabulüne bağlı olacağı bildirilmiştir. 22 Nisan 1922 günü T.B.M.M.'nde yapılan gizli oturumda bu notaya verilecek cevap görüşüldü ve hazırlanan cevabî nota tasarısının kabulü kararlaştırıldı. Bu notada da Anadolu'nun tahliyesi hususu tekrar edilmiş, özellikle Türk milletinin, kendine ait topraklarda bağımsız ve emin yaşamaktan, şimdiye kadar serbestçe gelişimine mani olan siyasi, adli ve iktisadi zincirlerden kurtulmaktan ve Hıristiyan milletlere tabii görülen hukuktan sırf Müslüman olduğu için mahrum edilmemekten başka bir şey arzu etmediği vurgulanmıştır³⁵. Bu ifadeler Milli Mücadele'nin en başından itibaren söylenen temel hakların esas gerekçe olarak tekrar edildiğini gösteriyordu. Bu kadar açık bir talebin galip devletleri tatmin etmeyeceği hatta rahatsız edeceği aşikârdır. Nitekim T.B.M.M.'nce verilen bu nota cevapsız bırakılmıştır. Burada dikkatimizi çeken asıl husus söz konusu siyasi görüşmelerin yapıldığı ve tekliflerin muhatabının Ankara yönetimi olmasıdır. Artık bu tarihlerden sonra İstanbul yönetimi devlet ve milletin mukadderatı konusunda temsil hakkını ve iddiasını kaybetmiş olacaktır.

Sakarya Savaşı'ndan hemen sonra 13 Ekim 1921'de Rusya ile doğu sınırlarını güvence altına alacak olan Kars Anlaşması, 20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara İtilâf-nâmesi imzalanacak, ilginçtir ki, 23 Ekim 1921'de İngiltere ile de anlaşmaya varılarak Malta'daki Türklerle Anadolu'da tutuklu bulunan İngilizlerin değişimi sağlanacaktır.

Bu antlaşmalar her ne kadar yeni Türkiye Devleti adına T.B.M.M.'nce yapılmış ise de Ankara yönetiminin temsil hakkını tam olarak uhdesine aldığı anlamı da taşıyordu. Bu antlaşmaların Ankara yönetiminin itibarını yükselttiği görülmele birlikte işgalleri bitiren, milletin ve devletin nihai kaderini tayin eden antlaşmalar

³³ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları C. III, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara, 1985, s.117.

³⁴ Mütareke teklifleri için bkz. Nutuk, s. 431-434.

³⁵ T.B.M.M. GCZ C.III, s.276.

değillerdir. Bu itibarla Milli Mücadele Hareketi'nin temsil hakkını tam olarak elde ettiği gelişme şüphesiz Lozan'da Barış Antlaşması'nı bizzat Ankara'daki T.B.M.M.'nin yegâne ve meşru kudret olarak imzalamasıdır. 30 Ağustos 1922'de kazanılan Büyük Zafer (Başkomutanlık Meydan Muharebesi) sonrasında İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'nda yaptıkları gibi İstanbul Hükümeti'ni de barış konferansına davet etmişlerdir. Konferansa hem T.B.M.M. Hükümeti'nin, hem de Osmanlı Hükümeti'nin davet edilmesiyle Türk Milleti'nin hangi hükümetle temsil edileceği meselesi ortaya çıkmıştır. Tevfik Paşa da T.B.M.M.'ne gönderdiği telgrafla konferansa birlikte katılmayı teklif etmiştir. Bu gelişmeler üzerine T.B.M.M. tarafından 1 Kasım 1922 tarihinde Padişahlığın kaldırılması üzerine doğrudan Ankara yönetimini muhatap almak ve masaya oturmak zorunda kalmışlardır. Böylece verilen önergede ifade edildiği gibi “yegâne hükümlerlik hakları milletin nefesine verildiğinden” siyasi temsil hakkı tamamen Ankara'nın eline geçmiştir. Gerek milli iradenin kazandığı askeri zafer gerekse İstanbul yönetiminin saf dışı edilmesi Ankara yönetiminin, sağlam hukuki gerekçelere istinaden mücadeleyi yürüttüğünü gösterdiği gibi yegâne temsile muktedir olarak Lozan'a heyet göndermesi itibariyle devletlerarası hukuk bakımından da meşruiyetini kabul ettirdiğini göstermektedir.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ve Milli Mücadele Hareketi'ni başlatması, I. Dünya Savaşı galibi olan devletlerin bütün hesaplarını altüst etmiştir. Kısa sürede örgütlenen ve direnişi başlatan bu hareketin İstanbul Hükümeti'nce başarısız bir teşebbüs olacağı düşünüldükçe galip devletler de yapılan anlaşmalara ve devletler hukukuna mugayir gördükleri bir isyan olarak değerlendirmişlerdir. İşgallerin başlaması üzerine Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak gibi cemiyetler kurarak temel haklarını geri almak üzere harekete geçen Türkler, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Kuvâ-yı Milliye saflarında yer almaya başlamışlardır.

Türk milletinin yapılan antlaşmalara rağmen direnişe geçmesinin temel sebebi var olmak insiyakı ile milli iradenin hâkimiyetini sağlamak inancı olmuştur. Direnişin temel gerekçesini Türk kültürü ve kimliğinin kazandırdığı haysiyet temelinde düşünmek gerekmektedir. Milli Mücadele Hareketi, en başından Lozan Konferansı'na kadar hukuki gerekçelerden ayrılmadan hareket etmiş ve nihayetinde devletin ve milletin temsil hakkın uhdesine almıştır. Meşruiyetin sadece İstanbul yönetimi ile Ankara yönetimi arasındaki iktidar mücadelesi olarak görmek eksik bir yaklaşım olur. Zira meşru bir yönetim olsa bile işgal altındaki İstanbul yönetiminin açmazları sebebiyle güçlenen Milli Mücadele Hareketi, milletin müstevli devletlere karşı direnişini örgütlemiş ve adım adım milletin mukadderatı konusunda yegâne temsile muktedir olmuştur.

Savaşlarda kazanan milletler kadar kaybetmiş olan Türk Milleti'nin de yaşama hakkı olduğunu, bu hakkın elinden alınarak esaretin reva görüldüğünü, bu sebeple meşru müdafaa hakkının kullanıldığını beyan eden Kuvâ-yı Milliye, hemen her durumda milli iradenin hâkim olacağı bir devletin kurulmasını esas itihaz etmiştir. Bu anlayış mevcut İstanbul yönetiminin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açtığı gibi galip devletlerin de politikalarını gözden geçirmelerine yol açmıştır. İtilâf devletleri, Türk askeri başarılar karşısında siyaseten çoğu zaman zımnen de olsa Ankara yönetimini muhatap almak zorunda kalsalar da esasen Milli Mücadele'nin

sonuna kadar İstanbul Hükümeti'ni meşru yönetim olarak görmüşlerdir. Ta ki, Yunan kuvvetlerinin Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile bertaraf edilmesinden sonra mütareke teklifinde bulunan İtilaf Devletleri temsilcileri, toplanacak barış konferansına Ankara Hükümeti'nin yansıra İstanbul Hükümeti'ni de çağırılmayı ihmal etmemişlerdir. T.B.M.M.'nce Padişahlığın kaldırılması üzerine Ankara yönetimi ile masaya oturmak zorunda kalan devletler ile sadece Türk-Yunan savaşının sonuçları değil bütün Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi müzakere edilecektir. Bu sonuç Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun mukadderatının bizzat milli iradenin çabaları ve mücadelesi ile belirlendiğini göstermesi bakımından da kayda değerdir.

Kaynakça

- AKYILDIZ, Ali, (2003), "Meclis-i Vükelâ" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, XXVIII, Ankara, TDV yayını: 251-253.
- ATATÜRK, Kemal, (1989), *Nutuk, (1919-1927)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yayını.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1919-1938)*, (1981), I, (Toplayan: Nimet Arslan), Ankara, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını.
- CEBESÖY, Ali Fuat, (1953), *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul.
- DEMİRBAŞ, Osman, (2002), "Milli Mücadelede Meşruiyet Tipleri" **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (Mart 2002), 26:39-56.
- EROĞLU, Hamza, (1982), *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul.
- GÖNENÇ, Levent, (2001) "Meşruiyet Kavramı ve Anayasaların Meşruiyet Problemi", **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, L/1 (Şubat 2001): 131-152.
- JAESCHKE, Gotthard, (1991), *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çeviren: Cemal Köprülü), Ankara
- KANSU, Mazhar Müfit, (1988), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayını,
- KINROSS, Lord, (1984), *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çeviren. Necdet Sander), İstanbul.
- KÜÇÜK, Cevdet, (2009), "Sevr Antlaşması", **İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, TDV yayını, İstanbul: 1-5.
- Milli Egemenlik Belgeleri*, (2015), Ankara, T.B.M.M. Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı yayını.
- ORBAY, Rauf, (1993), *Cehennem Değirmeni, Siyasî Hatıralarım*, I, İstanbul.
- SELEK, Sabahattin, (1985), *İsmet İnönü, Hatıralar*, I, İstanbul.
- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, (1985), III, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayını.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*
- TURAN, Mustafa, (2014), *Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele*, Ankara, (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923), Ankara, Berikan Yayınevi.
- TURAN, Mustafa, (2017), "Misak-ı Milli'nin Anlamı ve Tarihi Değeri", **Yeni Türkiye**, 9 (Misak-ı Milli Özel Sayısı, Ocak, Şubat, 2017): 99-111.
- TURAN, Mustafa, (2018), "Kuvâ-yı Milliye'nin Anlamı, Tarihi ve Fikri Temelleri", **Türk Yurdu**, 366 (Şubat, 2018): 59-70.
- TURAN, Mustafa, (2019), "Osmanlı Devleti'nde Millî Hâkimiyetin Sarsılması ve Millî Mücadele'de Yeniden Tesisi", **Türk Yurdu**, 388 (Aralık 2019): 33-39.
- TÜNAY, Bekir, (1984), "Mustafa Kemal ve İttihat ve Terakki", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, I/1, (Kasım, 1984): 236-266.
- TÜRKGELDİ, Âli, (1948), *Mondros ve Mudanya Mütârekelerinin Tarihi*, Ankara.
- YAKUT, Kemal, (2005), "Mütareke Dönemi'nde Yapılan Saltanat Şûrâları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXI/61 (Mart 2005): 77-121.

Mustafa TURAN

YILDIRIM, Hüseyin, (1996), “Atatürk’ün Sivas’ı Ziyaretleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII/36, (Kasım, 1996):621-704.